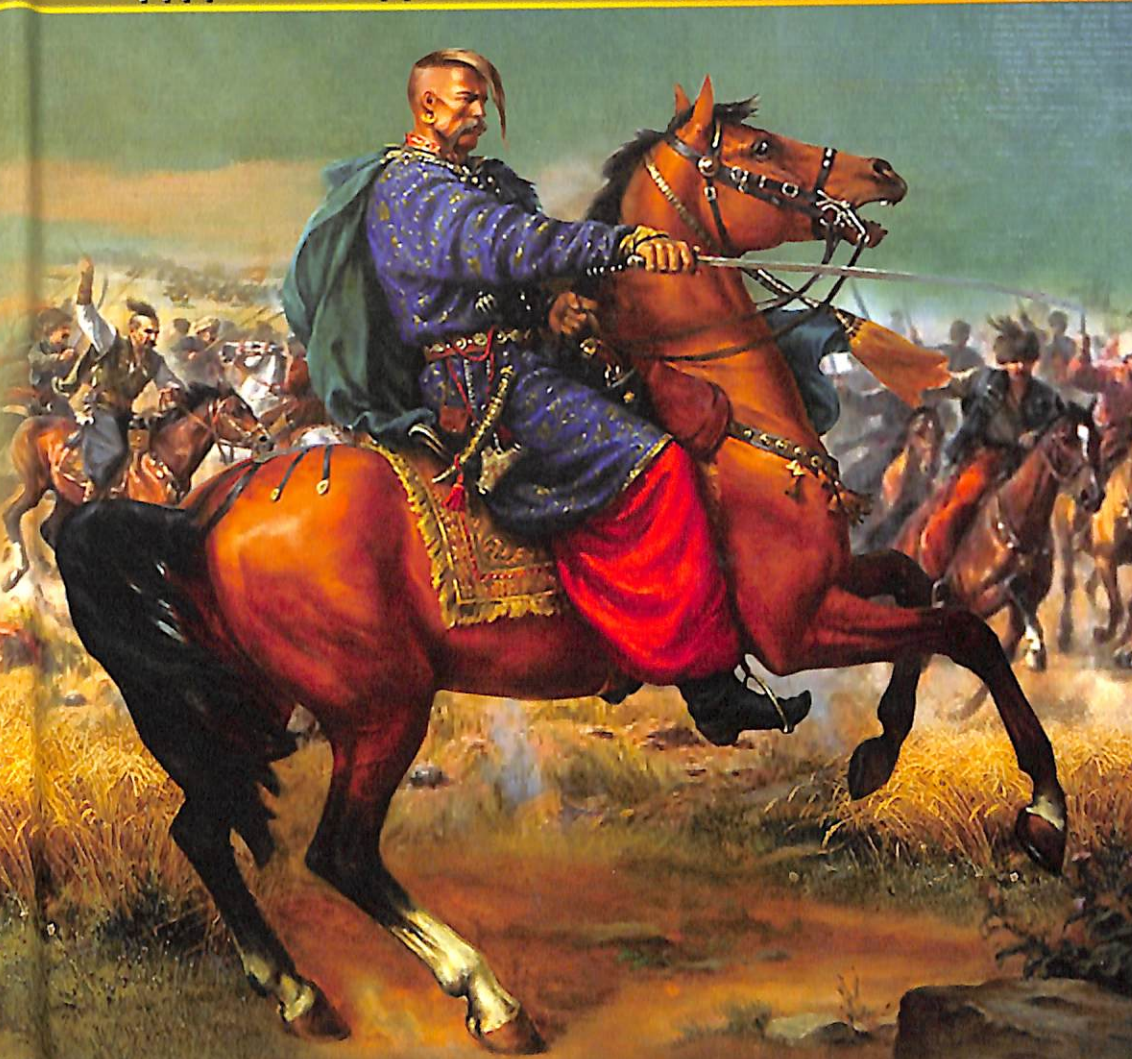

9469402
P 95
О. І. ГУРЖІЙ, О. П. РЕЄНТ

СЛАВЕТНІ БИТВИ

ВІД ДОНБАСУ ДО КАРПАТ • ВІД КИЄВА ДО КРИМУ

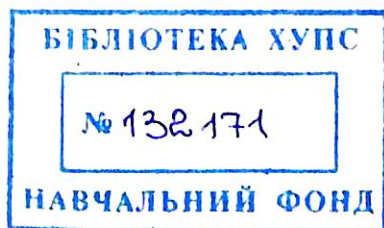

94(477)
Г. 95

О. І. Гуржій,
О. П. Реснт

СЛАВЕТНІ БИТВИ

ВІД ДОНБАСУ ДО КАРПАТ
ВІД КИЄВА ДО КРИМУ

Київ
АРІЙ
2015

ББК 63.3(4УКР)
Г95

- Г95 **Гуржій О. І.**
Славетні битви. Від Донбасу до Карпат. Від Києва до Криму. / О. І. Гуржій, О. П. Ресіт. — К. : Арій, 2015. — 336 с. : іл.
ISBN 978-966-498-420-8.

У книзі розповідається про славетні битви на території сучасної України — від Донбасу до Карпат та від Києва до Криму, які відбувалися протягом X — першої чверті XX століття. Невеликі за обсягом науково-популярні нариси розміщені за хронологічним принципом, що сприятиме кращому сприйняттю й осмисленню воєнних подій. На підставі документальних матеріалів і наукової літератури з'ясовуються причини визначних перемог і грізних поразок учасників збройних протистоянь, описані конкретні дії їхніх керівників — руських князів, козацьких і селянських ватажків, професійних військових того часу.

Книга розрахована на широке коло читачів — усіх, хто цікавиться історією України, але насамперед стане у нагоді школярам, студентам, учителям і викладачам вищих навчальних закладів.

ББК 63.3(4УКР)

ISBN 978-966-498-420-8

© О. І. Гуржій, О. П. Ресіт, 2009

© Видавництво «Арій»[®], 2015

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Історія народів світу насичена виснажливими кривавими битвами задля панування одних людей над іншими, загарбання чужих територій, відвертої наживи... Українці, на превеликий жаль, не стали винятком у цьому процесі. В давні часи на наших предків часто нападали жорстокі іногородці, які прагнули вщент зруйнувати міста і села, «під корінь» знищити доросле чоловіче населення, а жінок і дітей забрати з «насиджених місць» у полон, рабство. У свою чергу, східнослов'янські збройні загони, цілі армії з різних причин вдиралися в межі сусідніх держав, підкоряли їхніх жителів, примушували сплачувати вкрай обтяжливу данину. Вже нові правителі нав'язували полоненим народам не лише власну волю та порядки, а й культуру.

Поступово змінювалися епохи, а з ними іншими ставали й люди. Еволюціонували зброя, тактика та стратегія ведення бою – вони модернізувалися, набували більшої масштабності при знищенні живої сили. Але суть і значення їхнього застосування мало змінювались. Хіба що у випадках, так би мовити. «позитивної виразності» й «виправдання», коли набували рис національного вболівання, прагнення людей до соціальної свободи та етнічної (релігійної) незалежності.

Нині суспільствознавці переосмислили цілу низку воєнних подій минулого, запропонували чимало нових концептуальних поглядів на дії та вчинки їхніх безпосередніх учасників, особливо – ідейних проводирів, військових факхівців тощо. Водночас лишається ще багато й суперечливого, до кінця не з'ясованого та незвіданого. Запропонована книга якраз і має посприяти кращому сприйняттю й осмисленню знань у цій царині.

Природно, що оповідь про перебіг найбільших битв і збройних конфліктів розпочинається з більш-менш вірогідно відображеного середньовічними джерелами періоду Київської Русі, а саме – з витоків поразки та загибелі князя Святослава Ігоровича (972 р.). Події, пов'язані з цим, бурхливо розвивалися біля славнозвісних дніпровських порогів. Поступово виклад матеріалу ніби набирає історичної значущості й вагомості, в просторі й часі охоплює всю територію України, а інколи навіть виходить за її географічні межі та поширюється на інші країни – Московію, Візантію, Угорщину, Польщу, Литву, Білорусь...

Адже наші предки жили не ізольовано й відігравали помітну роль у глобальних процесах націотворення, коли зникали з політичної карти цілі державні утворення – Візантійська, Османська, Російська й Австро-Угорська імперії, Хазарський каганат, Кримське ханство та інші, а замість них виникали нові.

За хронологією розміщення та тематикою нариси умовно можна поділити на декілька підрозділів (сюжетних блоків). Перший з них охопив найзначніші битви княжих часів Х–ХІV ст. Персонально йдеться насамперед про таких визначних східнослов'янських володарів, як Святослав Ігорович, Володимир Святославович, Ярослав Мудрий, Всеволод Ярославович, Володимир Мономах, Володимир Мстиславович, Мстислав Романович, Ярослав Осмомисл, Данило Романович (Галицький)... Мовою першоджерел і незаперечних фактів, з урахуванням новітніх досліджень та інтерпретацій вчених змальовано стратегію й тактику полководців давньоруської доби, охарактеризовано причини їхнього протистояння та основні види озброєння. У другому підрозділі висвітлено найважливіші моменти початків козацьких війн проти соціального та релігійного гніту, перебігу Національної революції українського народу середини ХVІІ ст., утворення власної козацької держави та боротьби за її незалежність.

Оцінюючи саме ці два періоди в історіографічному просторі, відомий вітчизняний історик Я. Дашкевич у своїй передмові до 4-го видання колективної праці «Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.)» справедливо зазначив, що вивчення військової історії давньої доби «раніше, згідно з теорією про «загальноросійську» історичну спадщину, було виведено за межі компетенцій українських істориків», а дослідження козацького стану, який протягом ХVІ–ХVІІІ ст. «вартував східні кордони європейського світу і не лише мав велетенські заслуги перед власним українським народом, не допускаючи його фізичного винищення, але й був надійним щитом для своїх найближчих сусідів – росіян, поляків», радянська влада несподівано перетворила на прояв буржуазного націоналізму.

Наступні два тематичні періоди присвячені відповідно битвам ХІХ та початку ХХ ст., де зокрема висвітлюються безпосередня участь українців у російсько-французькій 1812 р. і російсько-турецьких війнах, їхня військова служба на Азовщині, підтримка польських визвольних рухів в Україні тощо. На підставі значного фактичного матеріалу поцінено протистояння основних ворогуючих сил на початку ХХ ст., а особливо – у національних збройних змаганнях 1917–1921 рр.

Отже, на фоні героїчного минулого, славних перемог і гіркоти поразок відображені прагнення українського народу до споконвічної політичної незалежності та свободи духу.

ЗМІСТ

Переднє слово.....	3
Витоки поразки та загибелі князя Святослава Ігоревича (битва біля Дніпровських порогів)	5
Взяття Херсонеса князем Володимиром Святославичем (988–989 рр.) ...	11
Розгром печенігів під Києвом	15
Трагедія під Триполем (Трипільям) 1093 р.	18
Поразка половців під Сутенем (1103 р.)	22
Міжкнязівська боротьба за київський стіл 1169 р.	26
Літописні дані про похід Ігоря Святославича і битву його з половцями (1185 р.)	30
«За гріхи наші прийшли народи невідомі...» (битва на річці Калка 1223 р.)	34
Війни з Угорщиною й переможна битва галичан 1238 р.	39
«Прийшов хан Батий до міста Києва...» (1240 р.)	45
Перемога князя Данила Романовича під Ярославом (17 серпня 1245 р.) ..	49
«Повість» про взаємини українців, литовців, татар та їхню битву на Ворсклі (1399 р.)	53
«Найвищий вождь» Костянтин Іванович Острозький та його «найславетніший» бій з татарами	58
Перші козацькі війни. Битва під Солоницею (1596 р.)	63
Ратні справи українців під проводом Тараса Федоровича (бій під Переяславом 1630 р.)	71
Згасла зірка гетьмана Павла Бута (бій під Кумейками 1637 р.)	76
«Як послав гетьман коронний Миколай Потоцький в запороги на самовільних козаків...» (битва під Жовтими Водами 1648 р.)	82
Про те, як «Польща в пилу та крові впала під ноги козаків» (битва під Корсунем 1648 р.)	87
Пилявецька битва 11(21)–13(23) вересня 1648 р.	92
Славне місто Збараж та його облога 1649 р.	97
Народна катастрофа під Берестечком (1651 р.)	100
Напередодні й у період Батозької битви 1652 р. Її наслідки	105
Тріумф І. Виговського під Конотопом (1659 р.)	110
Велике збройне протистояння на Десні взимку 1664 р.	116
Побоїще в Запорозькій Січі 1675 р.	119
Похід запорожців під Перекоп 1675 р.	124
У боротьбі з «ненависником роду християнського, внуком батька лжі» ..	129
Здобуття Азова (1695–1696 рр.)	133
Булавинці в Слобідській Україні та битва над річкою Уразова (червень 1708 р.)	137
Полтавська битва та її наслідки для українців	142

Здобуття Умані повстанцями в 1768 р.: славна перемога чи жахлива трагедія?	148
Українці у російсько-французькій війні	153
Українці в російсько-турецькій війні 1828–1829 рр.	160
Військова служба азовських козаків	167
Поразка польського визвольного руху в Україні (1831 р.)	174
Східні галичани проти Габсбурзької імперії (весна 1846 р.)	180
Львів'яни у сутичках з австрійськими військами (1–2 листопада 1848 р.)	185
Битва на Альмі (8 вересня 1854 р., Крим)	190
Оборона Севастополя (1854 – 1855 рр.)	195
У боротьбі за свободу (1863 р., Правобережна Україна)	201
Російсько-турецька війна 1877–1878 рр. та Україна	206
Галицька битва 1914 р.	213
Варшавсько-івангородська операція (вересень–листопад 1914 р.)	219
Перші бої українських Січових стрільців (1914 р., Карпати)	224
Прорив австро-німецького фронту та окупація Західної України (1916 р.)	229
Бої, у яких відзначились українські Січові стрільці (гора Маківка, Карпати, 29 квітня – 2 травня 1915 р.)	235
Початок і провал наступу російських військ на Південно-Західному фронті (18 червня – 21 липня 1917 р.)	239
Бої з генералом Л. Корниловим (25–30 серпня 1917 р.)	243
Початок українсько-більшовицької війни (кінець 1917 – початок 1918 рр.)	248
Змагання за Донбас і Крим (весна 1918 р.)	255
Бої за Київ (18–26 січня 1918 р.)	263
Втрата Львова (листопад 1918 р.)	271
Донеччина в полум'ї боротьби (зима–весна 1919 р.)	276
Боротьба проти англо-французьких військ та білогвардійців у Північному Причорномор'ї (грудень 1918 р. – початок 1919 р.)	281
Найкритичніший момент в історії уряду УНР (здобуття Тернополя польськими військами 2 червня 1919 р.)	286
Чортківська наступальна операція (червень 1919 р.)	289
Бойові дії об'єднаних армій УНР на українсько-радянському фронті (липень–серпень 1919 р.)	293
Бої з денікінцями у Правобережній Україні (вересень–жовтень 1919 р.)	299
Донбаська операція (18–31 грудня 1919 р.)	305
Зимові походи армії УНР (кінець 1919–1920 рр.)	308
Дії польської та української армій проти більшовиків на території України (весна–літо 1920 рр.)	312
Перемоги та поразки на радянсько-польсько-українському фронті (осінь 1920 р.)	318
Перемоги та поразки Нестора Махна	321
Розгром армії П. Врангеля та ліквідація Південного фронту	326